

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ІНТЕЛІГЕНЦІЄЇ ЄДИНИХ ПОГЛЯДІВ НА ІСТОРІЮ УКРАЇНИ

Після президентських виборів 2004 р. в Україні загострився акцент на відмінностях між Сходом і Заходом країни. У зв'язку з цим дослідження регіональних особливостей суспільно-політичного життя України в 1990-2007 рр., аналіз загроз для соборності держави, вироблення науково-практичних підходів, що сприятимуть подоланню розколу по лінії Схід-Захід, набувають особливої актуальності для історичної науки.

Причини регіональних відмінностей між Заходом і Сходом України і шляхи досягнення соборності України отримали широке висвітлення в працях Л.Бевзенка, О.Власюк, Я.Грицака, О.Дергачова, О.Майбороди, Н.Прозорової, С.Рябова, Р.Шпорлюка.

Автор ставить перед собою завдання дати оцінку соборницьким прагненням громадських організацій України та представників інтелігенції для налагодження діалогу між регіонами України і розробки спільної для різних регіонів історію країни.

На сьогодні в Україні залишається неопрацьованою державна ідеологія та фактично відсутня “національна ідея” як бази для формування національної ідентичності, захисту громадської свідомості від негативних тенденцій з метою розвитку власного повноцінного громадянського суспільства [1, с.60]. У країні за роки незалежності не відбулося навіть формування цілісної історичної пам'яті, Схід і Захід продовжують мати різних історичних героїв та відзначати різні свята.

Так, згідно з опитуванням Центру Разумкова у 2006 р. для жителів Заходу “Україна”—єдина наступниця історії та культури Київської Русі (46%). Для решти—“історія України”—невіддільна частина історії великого східнослов'янського народу, як і історія Білорусі та Росії (Схід—54%; Центр—40%; Пів-

день—60%). Відтак для жителів Заходу війна проти фашизму—Друга світова (41%). Для решти—Велика Вітчизняна (Схід і Південь—по 64%; Центр—59%) [2, с.3].

На думку директора Інституту масової інформації С.Тарана, завдяки тому, що в різних регіонах ціна символів політичної самоідентифікації—статус рідної мови, значення історії і культури, роль ідеології—різна, між Сходом і Заходом можливий був не публічний компроміс. Зокрема, “східняки” отримали в управлінні економічні важелі, і їх еліта не особливо переживала за мовні питання. “Західняки” домоглися державної української мови, офіційно проголошення курсу на євроінтеграцію і демократичні цінності [3, с.20].

Проте після 2004 р. політичні сили і певною мірою влада активно розпочали використовувати і навіть розпалювати існуючі розбіжності між Сходом і Заходом країни для консолідації власного електорату. Значною мірою в цих політичних спекуляціях використовуються властиві жителям південно-східних регіонів радянські історичні міфологеми і звинувачення в підриві українсько-російського історичного братерства.

Так, під час проведення в першій декаді листопада 2007 р. в Криму фестивалю “Велике російське слово” голова Луганської облради В.Голенко озвучив ідею проведення у Сіверськодонецьку ще одного всеукраїнського з’їзду депутатів усіх рівнів для захисту інтересів російськомовного населення. На його думку, укази Президента про святкування річниці УПА й визнання Р.Шухевича Героєм України дестабілізували ситуацію в суспільстві, зумовлювали серйозні суперечності й нівелювали зусилля, спрямовані на об’єднання західної та східної частин країни [4, с.3].

Фактично скликання II Сіверськодонецького з’їзду було спробою за допомогою старих перевірених технологій здійснити тиск на владу і повернутися до управління державою. З’їзд у Сіверськодонецьку, який відбувся 1 березня 2008 р., вважав за необхідне попередити органи влади про відповідальність за антиконституційні дії, перевищення повноважень і надання свідомо неправдивої інформації насамперед щодо проблеми Голодомору, діяльності

нацистських злочинців і ОУН-УПА. Було ухвалено декларацію прав російської культури і культур інших народів України і вирішено запропонувати власний проект гуманітарного розвитку України [7, с.5].

З'їзд позначив курс на подальше виховання південно-східного електорату та інших симпатиків у російській культурно-духовній парадигмі. Це проявилось у трьох глобальних напрямках, що були накреслені під час самого з'їзду: мова, релігія, розуміння історії [5, с.3]. Журналісти яскраво назвали цей курс “сепаратизмом духовним”. Присутні на з'їзді дали зрозуміти, що українська нація, культура, духовність, історія і мова для них—ніщо [6, с.1].

Спроби формування єдиної історичної пам'яті викликають жорсткий спротив також серед російських урядових і громадських кіл, які намагаються загнати українську історію в радянські концепції “російсько-українського братерства”. Так, значну критику росіян викликав указ В.Ющенка щодо святкування 350-ї річниці Конотопської битви, а колишній російський дисидент О.Солженіцин дійшов до висновку, що крик про геноцид 1933 р. став зароджуватися “в затхлих шовіністичних головах злостиво налаштованих проти москалів” [8; 9].

У цих умовах зростає роль національної інтелігенції у формуванні єдиних поглядів на історію України і популяризацію їх серед населення. Шляхи розв'язання цієї проблеми знайшли відображення у світовій науковій спадщині. Так, американський учений Б.Андерсон складовою формування національної історії вважає “ексгумацію” найпотаємніших жадань чисельних безіменних небіжчиків, які дозволяють зачислити їх до історії нації (як приклад мексиканці, що говорять іспанською від імені доколумбових індіанських цивілізацій, мов яких вони не розуміють). Крім того, дослідник вважає, що спільна історія нації розглядає будь-які конфлікти і ворожнечі (навіть якщо вони відбулися до часу формування націй чи носили класовий характер) як “родинну історію” [10, с.244-250].

Українські наукові кола і громадські організації фактично без державної підтримки роблять спроби сформувати концепцію української історії і, що най-

головніше, донести її до свідомості громадян. Уже в 2003 р. з метою дослідження проблеми соборності було започатковано всеукраїнський науково-методологічний проект “Україна соборна”. Його ініціаторами виступили Інститут історії України НАНУ, Донецький національний університет, Прикарпатський національний університет ім. В.Стефаника, Черкаський національний університет ім. Б.Хмельницького та Переяслав-Хмельницький державний педагогічний інститут імені Г.С.Сковороди. Проект передбачав комплексні дослідження різних аспектів соборності України, які обговорювалися на всеукраїнських наукових конференціях в Івано-Франківську (2003 р.), Переяслав-Хмельницькому (2004 р.) та Черкасах (2005 р.) [11, с.237].

Після Помаранчевої революції в Луганську в 2005 р. в середовищі науковців і журналістів зародилася ідея проекту “Україна. Схід-Захід. Шлях до порозуміння”. На практиці автори проекту за підтримки Фонду розвитку ЗМІ посольства США в Україні зосередилися на взаємовідвідуваннях регіонів науковою, журналістською елітою (Луганщина, Івано-Франківщина, Поділля), які наближували Галичину до Донбасу...через не абстрактно-історичні схеми, а біографії конкретних селян, вчителів, священиків і вивчення реального життя людей [12, с.8].

Спочатку на Луганщині з ознайомлювальною поїздкою побувала група журналістів Прикарпаття (Р.Гладиш, В.Войтик, Н.Черніш) [13, с.6]. Після того луганчани відвідали Івано-Франківщину. Їх представляли власкор газети “Київські відомості” Н.Кононова, редактор газети “Молодогвардієць” М.Бублик, власкор газети “Голос України” А.Антипова, власкор Укрінформу О.Особова та голова Центру з вивчення суспільних процесів І.Кононов.

Улітку 2007 р. журналістський проект був повторений під назвою “Україна: Східно-Західний експрес” і реалізовувався редакціями івано-франківської газети “Репортер” та луганської газети “Молодогвардієць” за підтримки Фонду розвитку українських ЗМІ посольства США в Україні [14, с.18].

В Луганському національному педагогічному університеті ім. Т.Шевченка наприкінці травня 2006 р. відбулася всеукраїнська наукова конференція

“Схід і Захід України: минуле, сьогодення та майбутнє”. Вчені з провідних вузів країни (соціологи, історики, філософи) аналізували проблеми регіональної системи України, способи гармонізації відносин між Галичиною і Донбасом [15, с.4].

На конференції не були присутні політики і чиновники, це засвідчило, що проблемою гармонізації відносин між “полюсними” регіонами України займаються лише науковці і неурядові організації [16, с.3]. У зв’язку з цим ще більшої ваги набула ініціатива організатора конференції доктора соціологічних наук І.Кононова (Луганський національний педагогічний університет).

17-18 травня 2007 р. в Луганському національному педагогічному університеті імені Т.Шевченка відбулася II міжнародна наукова конференція “Стосунки Сходу та Заходу: суб’єкти, інтереси, цінності”. Більшість учасників конференції—вчені з Донбасу та Галичини, що дозволило на практиці реалізувати ідею соборності України. Доповіді учасників стосувалися багатьох нюансів взаємовідносин двох частин України, у ній взяли участь люди з різними політичними і громадянськими позиціями [17, с.3].

Як зазначав І.Ф.Кононов, учасники конференції керувалися “прагненням до пізнання міжрегіональних стосунків в сучасній Україні” і моральним обов’язком “перетворити міжрегіональні відмінності в нашій країні з передумови політичних маніпулятивних технологій на передумову її розквіту” [18, с.2].

Власне бачення історії України, яка б об’єднала державу запропонував на парламентських виборах 2006 р. Народний блок Литвина “Ми”. Для литвинівців історія України мала сприйматися не лише як історія титульного народу, а як історія всіх народів, які мешкали на цій території і творили її культуру, її обличчя. Прихильники блоку “Ми” вважали таке бачення “справжнім піклуванням про справжню соборність” [19]. Натомість один з лідерів ліберальної течії в громадянській партії “Пора” Є.Золотарьов в лютому 2007 р. запропонував фактично позбавити українську історію національних рис. Він вважав за необхідне перетворити країну на більш космополітичну, де б,

“крім української історії, згадували б і Я.Вишневецького, князя Вітовта, Менглі-Гірея і короля Я.Собеського...” [20, с.4].

Певні зусилля для становлення національної історії докладають й урядові структури. Відзначимо, що значно поживилася праця в цьому напрямку з початком президентства В.Ющенка. Так, до дня незалежності України у 2007 р. Український інститут національної пам'яті під керівництвом академіка НАН України І.Юхновського розпочав всеукраїнську акцію “Єдина держава—спільна історія”. Цей проект передбачав створення єдиного базового історичного підручника. Він мав подавати так історію молодому поколінню, щоб “наші діти і онуки пройнялися любов'ю до України і щоб вони вирости патріотами України” [21, с.12].

У свою чергу співробітник Українського інституту національної пам'яті В.В'ятрович відзначив, що формування поглядів на українську історію нівелює можливість використовувати історію в операціях з розколу нашої країни. Він вважає, що тільки тоді, коли різні регіони України матимуть спільних історичних героїв, однаково оцінюватимуть ті чи інші події минулого, можна буде говорити про національну консолідацію [22, с.22].

Підсумовуючи, зазначимо, що в умовах фактично пасивної політики української влади в гуманітарній сфері і гострої боротьби українських політичних сил, громадські організації і наукові інституції докладають значних зусиль для формування єдиних поглядів на українську історію в різних регіонах країни. Проте досягнення академічної науки не зможуть призвести до змін в свідомості громадян країни без участі держави. Саме владні інституції мають здійснити заходи для популяризації української історії, які мали б включати як сприяння її відображенню в різних формах суспільно-культурного життя, так і допомогу в розвитку внутрішнього туризму і обмінам науково-педагогічних еліт. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у дослідженні шляхів для подолання протиріч між регіонами України і використання соціально-економічної, суспільно-політичної та культурно-духовної різноманітності країни для зміцнення державності.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Власюк О., Прозорова Н. Карта регіоналізму в колоді маргінальних еліт // Віче.—2004.—№10.—С.58-61;
2. Шангіна Л. Про країну, державу та громадян у перехідному віці // Дзеркало тижня.—2006.—19-26 серпня.—С.3;
3. Таран С. Восток-Запад: одним хлеба, другим—зрелищ // Зеркало недели.—2005.—12 марта.—С.20;
4. Антипова А. І знову Северодонецьк...// Голос України.—2007.—15 листопада.—С.3;
5. Шибалов Є. Інша Україна: підміна понять // Дзеркало тижня.—2008.—8 березня.—С.3;
6. Короташ О. Северодонецк-2: фальш и надругательство над Украиной // Вечерние вести.—2008.—4 марта.—С.1;
7. Тракало Я. Без права на сепаратизм // Україна молода.—2008.—4 березня.—С.5;
8. Юсин М. Ющенко ведет к расколу Украины // <http://www.izvestia.ru/opinion/article3113936/> (перегляд 3 квітня 2008 р.);
9. Солженицын А. Поссорить родные народы?? <http://www.izvestia.ru/opinions/article3114723/> (перегляд 3 квітня 2008 р.);
10. Андерсен Б. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму.—К.: Критика, 2001.—271 с.;
11. Мельниченко В.М. Третя всеукраїнська наукова конференція “Соборна Україна: історична ретроспектива” // Український історичний журнал.—2006.—№5.—С.237;
12. Бублик М. Де кордони для чужини // Україна молода. — 2005. — 21 липня. — С.8-9;
13. Гладиш Р. Там, де вітри з Дикого поля розносять по світу козацькі пісні // Галичина.—Івано-Франківськ, 2005.—25 червня.—С.6;
14. Репортер.—Івано-Франківськ, 2007.—9 серпня.—С.18;
15. Капосный А. Колото-резаная страна // Молодогвардеец.—Луганск, 2006.—31 мая.—С.4;
16. Путкарадзе Л. Линия Восток-Запад // Наша газета.—Луганск, 2006.—20 мая.—С.3;
17. Никифорова И. Главное—не нагнетать... // Реальная газета.—Луганск, 2007.—23 мая.—С.3;
18. Дмитрів І., Адамович С. Степи й терикони Донбасу, полонини й карпатські вершини—це все Україна // Ва-Банк. Західноукраїнський тижневик.—Чернівці, 2007.—7 червня.—С.2;
19. Звернення Народного блоку Литвина до народу України. Віддруковано Тов. “Бізнес-інтелект” // Архів автора;
20. Золотарьов Є. Про громадянський патріотизм і третю революцію // Дзеркало тижня.—2007.—3 березня.—С.4;
21. Юхновський І. Напрямки консолідації // Західний кур'єр.—Івано-Франківськ, 2007.—23 серпня.—С.12;
22. В'ятрович В. Кому і навіщо потрібен “перегляд” історії // Дзеркало тижня.—2008.—29 березня.—С.22.